

סימן כה

גדר "עולה על שולחן מלכים" לענין בישולי עכו"ם

אם יש איסור בישולי עכו"ם בתפוז"א מטוגן [צ"פס]

הערות

שאלה: האם תפוחי אדמה החתוכים דק דק ומטוגנים בשמן הנקרא צ"פס, הינם בכלל האיסור של בישולי עכו"ם, שלכאורה מצד עצמם אינם דבר העולה על שולחן מלכים, וא"כ אין בהם משום איסור בישולי עכו"ם (שו"ע יו"ד ריש סי' קיב וסי' קיג). אמנם, מדברי מרן בעל האגרות משה זצ"ל בתשובה (יו"ד ח"ד סי' מח ס"ק ה) משמע שדעתו נוטה לאיסור, וכן נשמע משמיה דמרן רבי יעקב קמנצקי זצ"ל, שהיות ותפוז"א מטוגן הוא מהדברים העולים על שולחן מלכים, אף שאינו עולה כשהוא חתוך דק דק, כיון שיש במינו שעולה על שולחן מלכים אין לחלק בין אם נחתך לחתיכות גדולות יותר או דק דק.

הערות

כ"ב אדר הראשון תשנ"ז לפ"ק

לכל יודעי דבר, והוא שתפוח אדמה מטוגן אינו עולה על שולחן מלכים בשום פנים ובאיזה צורה שבעולם. כי מה שאתה רואה - ר"ל התפוחי אדמה הקטנים הנראים כמטוגנים המוגשים עם הבשר בחתונות, אינם מטוגנים כלל, כי אם מבושלים הם. ורק אחר הבישול מטגנים אותם מעט, אבל ראויים לאכילה לגמרי קודם הטיגון. ואת"ל שאולי יש לחוש שטיגון ובישול אחד הוא, א"כ אזדא לה כל דין שולחן מלכים אם נאסור דומה לדומה. וברור כחמה, ששואל אחד שאל למרן ז"ל והקדים לומר שתפוח אדמה שצלו או מטוגן עולה על שולחן מלכים, והוא ז"ל השיבו לפי שאלתו, שאם כן אין לחלק ביניהם. וגם על זה יש לפלפל, אבל האיק נעמיס על גאון עולם שהיה פיקח יותר מכל בני דורו, דברים שאי אפשר?

ב. "עולה על שולחן מלכים", אם הוא על המאכל הפרטי או על המין: ראשית כל נעיין בחקירה המפורסמת אם גדר עולה על שולחן מלכים קאי רק על

א. דעת גדולי הפוסקים: קבלתי מכתבך ועיינתי בו, ולכאורה כנים הדברים, כי כן הורו גדולי הפוסקים, ומי האיש אשר יבא אחרי המלך. מיהו (דלא כנראה בשטחיות) עד היום ועד בכלל אין בידינו שום הוראה ברורה בענין זה, כי שאלת חכם אי אפשר להבינה על בוריה אלא אם כן נדע בדיוק דברי השואל איך שאל. והנה כל ההוראות המפורסמות מפאר דורנו מרן הגאון ר' משה זצוק"ל הן מפורטות עם נימוקים וביאורים עד אשר נבין על מה קאי בדיוק וכוונת השואל והנשאל, לא כאותה שלפנינו שיש בה שורות אחדות בישולי מכתב שמלפני ארבעים שנה ויותר, ולא נודע תוכן מלות השואל, ואף השואל בעצמו איננו ברור בדיוק כי אבד מזכרוננו על איזה חפץ דיבר ואיך תיאר. וכן מה שאמרו בשם מרן ר' יעקב זצוק"ל - פוק חזי - הרי אומרים משמו שמכין שתפוח אדמה מטוגן עולה על שולחן מלכים, אין לחלק בין זה למה שנחתך יותר דק כאשר כתבת, ולמה לא שמת לבך למה שפשוט ומפורסם

א. ז"ל שם: "בדבר פאטייטא טשיפס [=צ"פס תפוז"א]... ואם יש בהו איסור בישול עכו"ם כשידוע שהוא בשומן כשר - אם הידיעה הוא ע"י השגחת אדם ירא שמים יש לסמוך שגם על זה משגיח לתקן שלא יאסר מדין בישול עכו"ם. אבל אם האמת שלא השגיח על זה ונתבשלו ע"י עכו"ם, אין בזה היתר ברור. והוא כמו כל דבר הנעשים בבתי חרושת שיש אומרים טעמים להקל וכן נוהגין רוב העם, ובאיסור זה שהוא דרבנן אין למחות באלו שמקילין".

להכין באופן העולה על שולחן מלכים, אזי נעשה אותו החפץ-פרי דבר העולה על שולחן מלכים (לפי סברא זו), אבל היאך אפשר ל'כן על בני מעיים, דהם הרי לעולם לא יעלו של שולחן מלכים בשום הכנה שבעולם? ואולי נאמר דנגרריה [לבני מעיים] בתר שאר חלקי הבהמה? הלא זו סברא חדשה, ואינה דומה כלל להא דתיזיל בתר המין דלעיל. וביסודם הרי הם בנויים על עיקרים שונים זה מזה, דקביעת המין כעולה על שולחן מלכים, וגרירת חלק אחד בתר חבירו, עניינים רחוקים זה מזה לגמרי הם. ולומר דנגדיר על שם בשר כמין אחד, אי אפשר, דאז נאמר דמין צמח הוא גם כן מין אחד ואנה אנו באים, כי בדרך זאת לא ימצא לנו שום דבר שאינו עולה על שולחן מלכים, ואינה אלא סברא של הבל.

ועוד, שקשים דברי האו"ה בסי' קי"ב, דאם כוונתו היא דמשום שאפשר לבשל אורז וקטניות באופן דיעלו על שולחן מלכים, ומפני זה נעשה כל מין אורז למין העולה על שולחן מלכים, אמאי הוצרך להאריך ולומר דאפשר לבשלו ולעשות ממנו פרפראות. ועוד תמוה, דהאיך נלמוד אפייה מבישול, דבפת אורז איירינן שהיא באפייה, והאו"ה רצה לאוסרה (כפי הבנתם) משום שיש במינו בבישול. אלא אם כן נאמר דכל מין שבעולם נדון אם יש איזה אופן אחד שיצטייר שיעלה על שולחן מלכים, ואין דברי האו"ה נוטים לדעה זו.

מחנה 1234567

ויותר קשה מהכל, דהאיך נדון על איזה מין בסיבת עובדא מורה - אחד מיני אלף - והמיעוט יכריע את הרוב (וכמו כן בתפוחי האדמה שלפנינו, שתשעים ותשע אחוז נמלט משולחן מלכים - לכל הפחות), ולהוי ידוע שכל הסברות שהבאתי לעיל להצדיק שיטה זו וליישר העקמומיות שבו, שמעתי מלומדים שלא ראו הדברים במקורם אלא רק קבלו "מפי השמועה" שכן הוא דעת האו"ה והערוך השלחן, וטרחו ליישבם.

ג. ביאור דברי האיסור והיתר: אמנם תדע שהכל טעות מכאיבה, כי לא נמצא כלל בדברי האו"ה דברים כדלעיל, והטעות נובעת מהקוראים השטחיים שלא טרחו לפתוח ספרי מקור, ושכל ידיעותיהם נובעות ממה שציטטו אחרים בשמם. והמעייין יראה שבעל האו"ה (סי' מג סעי' ב)

המאכל הפרטי, וכן הוא משמעות השו"ע יו"ד סי' קי"ב סעי' א לענין פת אורז (שפת אורז אין בה בישולי עכו"ם אף שאורז עצמו הוא דבר העולה על שולחן מלכים, אא"כ ידעינן ביה בודאי דעולה על שולחן מלכים, עי"ש). או אף על המין, היינו, שאם נמצא במקום אחד שתבשיל מאיזה מין עולה על שולחן מלכים באיזו צורה שיהיה, אז נאסור כל אותו המין כי כבר נקרא מין זה "עולה על שולחן מלכים". ואף כי נמצא בשו"ע בפירוש להיפך וכמ"ש, מ"מ מרגלא בפומא דאינשי דאיכא מגדולי הפוסקים דסברי להיפך ואולי יש לחוש לדבריהם. ואני בעניי לא זכיתי למצוא מיהו בעל הדעה הנ"ל, ולענ"ד נאמר בטעות ואין גם אחד דס"ל כן. וראשית נבוא לעיין במקור הראשון שתלו בו סברא זו, הוא האיסור והיתר שהו"ד בש"ך בסי' קי"ג, ואחריו נעיין בספר ערוה"ש שהביא דברי האו"ה, ושמפורסם בין הרבה מן הלומדים דאיהו ס"ל כן.

כתב הרמ"א (יו"ד סי' קיב סעי' א), דפת אורז אסורה משום בישולי עכו"ם במקום שעולה על שולחן מלכים ומותרת במקום שאינה עולה. והאיסור והיתר (סי' מד סעי' ג) נחלק וכתב דאסור בכל אופן, וטעמו כיון דאפשר לבשלה ולאכלה בתורת פרפרת, יש בו גם עתה משום בישול נכרי, עי"ש היטב. ומהש"ך שם (ס"ק ה) משמע דלא ס"ל כהאו"ה בזה עי"ש. ובסי' קי"ג ס"ק ב' הביא הש"ך דעת האו"ה (סי' מג ס"ק ב) לגבי קורקבן ובני מעיים, דאף דאמרו חז"ל אוכליהן לאו בר אינש, אף על פי כן אסור כשנתבשל על ידי עכו"ם. וכן הביאו הפר"ח (ס"ק ב) והערוך השולחן (סעי' י) דבריו, והוסיפו ד"כל מין בשר אסור". ומשמע דמין בשר הוא הקובע אף כאשר הוא בא בצורה דאוכליהן לאו בר אינש, וכ"ש בשאר דברים. ועל זה בנו ופרסמו דעת הערוך השולחן כנודע בשערים.

ויש לעיין כי לכא' לפי זה סתרי דברי הש"ך אהרדי, דבסי' קי"ב פסק דלא כוותיה דהאו"ה, ובסי' קי"ג הביא דבריו בלא חולק, אם כן ס"ל כוותיה, ואם ב' דינים אלה בנויים על יסוד אחד, דאזלינן בתר המין, האיך נקיט כוותיה ודלא כוותיה בנשימה אחת?

עוד קשה, מה ענין הא דאזלינן בתר המין בקורקבן ובני מעיים, למה שאמרנו לענין צי"פס דכל המין של תפוחי אדמה חד הוא, ר"ל מדחזינן דמאותו הפרי אפשר

אמרין שכל אופן הכנתו מיקרי עולה על שולחן מלכים, ולא מחלקים בין בשר לבשר כל עוד שהוא עולה על שולחן מלכים באיזה צורה. ולכן גם בשר שבעיקרו רק עניים אוכלים אותו כגון בני מעיים, מקרי עולה על שולחן מלכים, כיון שלאחר ההכנה הראויה הוא עולה על שולחן מלכים לפרפראות. אבל כאשר יש לנו מין שבעצמותו אינו חשוב, כגון תפוחי אדמה, אין המין הזה נחשב לעולה על שולחן מלכים, ואף אם לפעמים לאחר הכנה גדולה אפשר להשביחו ולנאותו עד שיעלה על שולחן מלכים, זה אינו עושה את כל המין לחשוב, כי איך נאמר עליו שעובדא נדירה זו תגרוור את כל המין בתריה, שהרי כמעט כל המינים שבעולם אפשר להכניס ולהשביחם בצורה נאה עד מאוד. ועי' היטב כי יש לפלפל בדבריו.

ד. המציאות בזמננו: מיהו לפי מה שהבאתי לעיל, שאין תפוחי אדמה המטוגנים בשמן נחשבים מאכל חשוב כלל (אלא שאחר הבישול או האפייה לפעמים מטגנים אותם בכדי קליפה למראה או למשמוש), ואדרבא מתרחקים כמטחוי קשת מן הטיגון בהכנים סעודות חשובות, כי לדעתם זה מגרע המאכל, ופשוט שאין המטוגנים נאסרים בשביל האפויים.

ואין גם מקום להיות מן המחמירים, דהדגול מרבכה (על שו"ע יו"ד קיג סעי' א) ועוד פוסקים הביאו מהא דאיתא (בגמ' שבת נא ע"א) דרב נחמן אישתי מים דאחים קפילא ארמאה ותפסוהו הואיל וגברא רבא הוא. ומ"מ הואיל ועשה רב נחמן מעשה רב, אין לאסור בבישול עכו"ם דבר שנאכל כמו שהוא חי אפילו לאדם חשוב (עכ"ד). ומסתבר דה"ה לגבי דבר שאינו עולה על שולחן מלכים.

ה. דין מוצרי תפוחי אדמה הנעשים ע"י ייבוש: ועתה נבוא לדון בענין בישול עכו"ם במאכל הנקרא פרינג'לס (Pringles), דדרך עשייתו הוא שתחילה מבשלים את התפוחי האדמה עצמן, ואחר כך מייבשין אותם ועושים מהם אבקה, ומאותה אבקה עושים את הפרינג'לס.

ובימים עברו, היו עושים את האבקה באופן כזה שהיו צריכים לבשלה שנית לאחר שנעשתה אבקה כדי לעשות ממנה את המאכל, ועל כן פסק מרן הגרי"ש

חקר אם פרפרת נקראת "שלחן מלכים", כי אינה מעיקר הסעודה. ואחרים פסקו דלא מקרי מה שמשתמשים רק לפרפרת כעולה על שולחן מלכים, והוא ז"ל דחה דבריהם והחליט דפרפרת גם כן מקרי עולה על שלחן מלכים, ולפי זה קורקבן ובני מעיים מקרי עולה על שולחן מלכים, הואיל ואוכלים אותם בפרפראות. כן הוא בפירוש שם, ולא דיבר שם כלל מענין "מין". ומה שתפסו האחרונים האי לישנא ד"כל מין בשר אחד", ר"ל דמעתה, שאף קורקבן ובני מעיים נחשבים כעולים על שולחן מלכים משום דעולים כפרפראות, נמצא דכל בשר ובשר עולה על שולחן מלכים, דאין באחד מהם שאינו עולה על שולחן מלכים או לעיקר הסעודה או לפרפראות. [ואמנם, אם ימצא איזה מין בשר שאינו עולה לא לעיקר הסעודה ואף לא לפרפראות, לא יהיה בו משום עולה על שולחן מלכים אף לדעת בעל האו"ה].

ובענין פת אורז (בסי' מד סעי' ג) כוונתו גם כן כעין זה, לא משום דמין אורז עולה על שולחן מלכים, אלא דפת-אורז עצמה משתמשים בה לפרפראות, דמבשלים את הפת וממלאים אותה בתוך פשטידא וכיו"ב לפרפראות. ועל זה חלקו הפוסקים, כיון דלעולם הפת עצמה כמות שהיא לא תעלה על שולחן מלכים עד שיבשלוה אחר האפייה, אם כן לא מקרי עולה על שולחן מלכים כשהיא פת, אף שאותה הפת מוכנה לתבשיל ולהעשות פרפרת.

והערה"ש לא הוסיף על דין דהאו"ה ולא דיבר מאומה מענין הגדרת המין, וכל מה שחידשו העולם "שיטת" הערוה"ש בדוי הוא. כי אם תעיין שם היטב תראה שהביא הערוה"ש עצמו היפך ממה שתופסים העולם שהוא דעתו. עי"ש בסי' קי"ג סעי' י"ח וז"ל: "תפוחי אדמה שקורין קארטאפליע"ס או בולבע"ס, נלע"ד דזה מקרי אין עולין על שלחן מלכים, ואם בישל העכו"ם אותם רק במים בלבד או אפה אותם, מותר לישראל לאכלם, דידוע שהיא אכילה פשוטה ורק דלת העם אוכלים אותה למרבה מפני עניותם ודוחקם, ואף שגם עשירים אוכלים אותם לפרקים זהו מפני גודל ריבויים ולא מפני שהוא מאכל חשוב", עכ"ל. הרי דס"ל דעובדא אחת של עלייה על שולחן מלכים אינה קובעת את כל המין למין של שולחן מלכים.

למדנו מדבריו, שמין שהוא בעצמותו חשוב, וכגון בשר מעולה, שהוא עצמו חתיכה משובחת ורכה, בזה

אלישיב שליט"א דיש לסמוך על דברי הבית יוסף בתשובות אבקת רוכל (סי' ל, הו"ד בדרכי תשובה סי' קיג ס"ק סה), שאף אם הבישול הראשון היה על ידי עכו"ם ונאסר המאכל, מכל מקום כשנתייבש המאכל וצריך לבישול אחר, והבישול החדש המכשירו לאכילה נעשה על ידי ישראל, הותר האיסור.

אמנם, לאחרונה נשתנה דרך עשיית האבקה, ועושים אותה באופן שאינו צריך לבישול שני כדי להכשירו לאכילה, ועל כן הוצרכו הרבנים המכשירים לתקן שלא לקבל את האבקה הנ"ל אלא אם הבישול הראשון נעשה על ידי קיטור (steaming) ולא על ידי בישול רגיל, דבזה הקילו כמה פוסקים ולא הוי כבישול. ועוד היתרים אחרים נאמרו בו, והיינו דלפעמים אין בישול התפוחי אדמה נגמר אלא על ידי חום הייבוש שבא אחר הבישול, וייבוש זה ודאי לא גרע מעישון (smoking), דלית ביה משום בישול עכו"ם. ועוד דמין הגר"מ פיינשטיין זצ"ל התיר במאכלים שאי אפשר

להכינם בבית בעל הבית אלא בבית חרושת, ואבקה זו ודאי אי אפשר לעשותה בבית בעל הבית.

עוד חידש מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א סברא אחרת להתיר, והיינו משום שבשעת בישולו אינו ראוי להעלות על שולחן מלכים, דמחוסר הוא בטעם וריח עד שיתבלו אותו. אמנם הוא בעצמו דקדק בסברא זו, מטעם ^{אשר החסר} דכל תפוחי אדמה הנאסרים משום בישול עכו"ם אינם ראויים להעלות על שולחן מלכים בשעת בישולם בלי הכנות נוספות, ואף על פי כן אסרום הפוסקים בדורות הקודמים אם לא מטעמים אחרים. ועל כל פנים נראה דיכולין לצרף סברא זו עם שאר הטעמים להקל בהנ"ל.

ומזה יש לנו ללמוד דבאבקות להכנה מהירה של עיסת תפוחי אדמה המכונה 'פִּיֶּרָה' [instant mashed potatoes], שיש להקל במקום שנעשו באופן המבואר לעיל להתיר, והמחמיר להשתמש רק במה שהוכן על ידי ישראל, תבוא עליו ברכה.

ובעניננו: א. מה שמטו משמם של גדולי ישראל להחמיר בבישול עכו"ם בצ"פס, נראה ברור

דלא ענו הרבנים והגאונים רק כלפי מה ששאלום השואלים, ואילו ידעו שתפוחי אדמה ^{המכונה} צלויים לא עולים על שולחן מלכים בשום אופן, לא היו מחמירים. ואינני רואה שנאות לאסור את המותר על פי קיצורי דברים וסיפורים שאפשר לפרשם באלף אופנים שלא יסתרו להדין הפשוט, ולמה נחמיר? פוק חזו מאי עמא דבר, וכדאי להשתיק הדבר ולנהוג כסתימת כל הפוסקים שהוא מותר בלי פקפוק.

ב. גם באותו מין צ"פס, העשוי מתפוחי אדמה שבישולם ואח"כ ייבשום ועשו מהם אבקה שממנה עושים את הצ"פס הנקרא פרינג'לס [Pringles], ובכלל זה אותן מיני אבקות להכנה מיידית (אינסטנט) של תפוחי אדמה מעוכים שנעשו כנ"ל, יש להקל מצדדים רבים שאינם בכלל איסור בישולי עכו"ם וכמ"ש, אלא שבזה המחמיר תבוא עליו ברכה.

ישראל הלוי בעלסקי